

Ա Ր Ե Ի Մ Ո Ի Տ Ք

ԱՐՁԱԳԱՆԻ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԼՈՒՍԱԿՈՐՈՒԹԵԱՆԸ

Դ. Տարի. Ժ. Գ. Գորիկ, տարի 20 Ֆրանք. գործակալ Ֆարսի Թ. Որպի, rue de Condé, 23. 1884, Ապրիլ 15.
Ֆարսիի քաղաք, Բաղրաթի ժողովրդական դպրոցի համար 25 Ֆր.

ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏ-ԻՒՂ-ԱԶԻԶ ԵՒ ՀԱՆԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ

Բարեկի օրագիր մը վեհափառ Սուլթան Ապտ-Իւլ-Ազիզին բերնէն երած քանի մը խօսքերը կը հրատարակէ որոնք արժանի են մասնաւոր գովեստի եւ քննութեան, մանաւանդ Արեւմտեան կողմէ որ քիչ անգամ առիթ ունի գովեստ տալ արեւելեաց անձերու:

« Ամեն դասի հպատակներու հաւատարմութիւնը, կ'ընէ Օսմանեան Միապետը, անդու խնամքիս նպատակ եղած է միշտ: Երջանիկ եմ երբ պարագաները կը ներկն իրօք կատարել այս սկզբունքը, որուն գործադրութիւնը, եթէ տէրութեան ժողովուրդներու պիտայքին եւ յարմարութեան վրայ չափաւր վերածնութեան չեն քը պտակելու զօրութիւն ունի: »

Գովենք նախ ինչպէս որ պէտք է, Սուլթան Ապտ-Իւլ-Ազիզին այս աղիւս խօսքերը եւ ետքը քննենք այն սկզբունքին քրիշէք որ միապետութեան կնիքով կ'օժտուի հպատակ ազգերու գլխին վրայ: Ապտ-Իւլ-Ազիզ վեհ իշխանը երկու գլխաւոր յատկութիւններով աթոռին վրայ ելաւ եւ տէրութեան չէնքը փոխեց անակնկալ ժամանակ:

Իր ժրութիւնով արեւելեաց հին ծաւաթիւնը փոխեց եւ անհոգութիւնը թօթուց. եւ իր մեծարտութեամբ Օսմանեան թագին պատիւը աւելցուց լայնոր աղբերու մէջ: Ժրութիւնով սկսաւ քննել, քննելով սկսաւ հասկնալ եւ հասկնալով ուղեց նորոգուել, նորոգել եւ իր հոլին վրայ արմատ ձգած ժառանգութիւնը իւր:

Արդարեւ գովելի ժրութիւն եւ գովելի մեծարտութիւն որոնք զինքը կը գտան ամենէն երեւելի սուլթաններուն կարգը եւ Օսմանեան սերունդին ճակատագիրը կը փոխեն հիմնովին:

Այսպէս երկու բարի յատկութիւններով, որոնք հազուադէպ չեն, Ապտ-Իւլ-Ազիզ իշխանը ուրիշ պատճառի յատկութիւններ եւ իղձեր ձեռք բերու որոնք

Չարագանի Սկրայէն չափ հեզաւ խուսիք էին Ապտ-Իւլ-Սեհիտի օրովը:

Վեհափառ Սուլթանը այս նոր բնորոշած յատկութիւններով ոչ միայն ժողովուրդին սիրտը գրաւեց այս ինքն նորոգելու ամենէն հպատատուն պարերքը գտաւ, այլ եւ իր միաքը արեւմտեաց տեսիլներու հետ բնակութիւնը ըրաւ երկար տառն զանոնք անդգոնելէն ետքը:

Ժրութիւնը իրեն տուաւ նաեւ գործնական զգայութիւն մը զորն որ իր էթնաթիւնի կարծիքները չէին կրնար չնորհել առանց փորձի եւ գծաւարութիւնները չաչափելու:

Ժրութեան ուրիշ աւելի նշանաւոր հատկութիւն մ'ալ եղաւ օտարներու զարմանքը, վասն զի նորընտիր իշխանը ոչ միայն ժրութիւն ընելով հիւանդոքեան թուրքը հերքեց, ինչպէս փիլիսոփայ մը քաղելով կը հերքէր շարժումին ուրատը, այլ եւ ամենուն տիներէն յայտնեց որ իր կազմին մէջ բաւական արիւն եւ արիւնքիւն կայ ու անկալին չը բնաւէր հպալս ապարկել:

Իսկ իր մեծարտութեամբ թիւրք ուսմին վէստութիւնը փարատեց, մեծերուն կոնսիլ սեղեց եւ ստիպեց մէկը՝ որ նախնիքը յիշէ իր երեսը նայելով, եւ միւսները՝ որ շիտակ քալեն զինք օրինակ առնելով:

Երբ այս հրաշքը կատարեց՝ Հաւատարմութեամբ զակիր պաշտը յիշեց որ իր ժողովուրդը փառք կը սիրէ զրեթէ կրօնքի պէս (1) եւ թէ՛ նեղ տառն փառք չնորհէր՝

(1) Մօկրեայի ինտապաշ կերպով կը մեկնէ Թիւրքերուն կրօնասիրոյթները:

« Les mahométans ne seraient pas si bons musulmans, si d'un côté il n'y avait pas des peuples idolâtres qui leur font penser qu'ils sont les vengeurs de l'unité de Dieu, et de l'autre, des chrétiens, pour leur faire croire qu'ils sont l'objet de ses préférences. »

անոր կեանք տալու կը նմանի ու զինքը ամեն յորդորէ տեղի կը կազդուրէ սեւ բախտին դէմ: Յիշեց իր սաշմին այս հին կիրքը եւ իր դորապետին ձեռքով նախնական դրօշը անկեց: Մտնելէն իրօք անտուրի լեռներու վրայ: Այնքաւ ձրութիւնէն Մուհամմետին դաւանները հապարտ սիրտով տեսան եւ համոզուեցան որ նախնական դրօշը նաեւ յաղթութեան դրօշ է, ու զինքը սիրեցին արգ-թելով:

Ահա՛ այսպէս, քանի մը տարուան մէջ, Վահագնաւ Ապտ-Իւ-Աղիզը երեք մեծ զօրութիւն գտաւ, ապա նոյն համբաւու իր գաւազանը, տէրութիւնը վարելու համար, — ժողովուրդին վստահութիւնը, փառքին հրապարակ եւ բանակին սէրը:

Երբ թագաւոր մը այս երեք զօրութիւնը ձեռք կը բերէ, կրնայ սարժիլ որ զիտէ իշխելու տիրել: Կրնայ սարժիլ որ պետութեան հոգին եղած է արդէն եւ ամեն անդամներ իւր իւր անին սպառ տանելու միտման կամքով: Ինչ հարկ է, անկէ ետքը, ինքնապետութիւն հաստատել, ինչ քանի կը ծառայէ բանաստորութիւն ընել, երբ բնա-նաւորութիւնը, որ դէմքով եւ տեսնուի, արգարութեան քաջաստութիւն է եւ երբ ինքնապետութիւնը ժողովուրդին ուժը կը պահպանէ փոխանակ անոր բերքի ծաւալութիւն մը տալու:

Վահագնաւ Ապտ-Իւ-Աղիզը իր դործնական զբաղու-թիւնով շուտ մը հասկըցաւ թէ՛ երկրութի գաւազանը աւելի արդէն է քան թէ օգուտ իր ուղածներուն, եւ այն արդէն ի վեր սկսաւ մեղմիլ ու, կը համարձակէր ըսել, բայց առ բայց իր միտքը փոխել եւ քայլ առ քայլ հեռանալ իր նախորդներու ճամբէն:

Երկու դէմք արշտանապետներ իրենց ցոյց տուին, այն ժամանակ, լուսաւորութեան արահետը եւ այնպիսի վարպետ հրաւեր մը եղաւ հոն զիմելու որ հետաքրքիր պիրտով ներս մտաւ մինակ: Եւ ահա Ապտ-Իւ-Աղիզը, որու համար նիւանդի պահնորդ պիտի ըլլայ, կը թէնէ, երբ տաճարով արթնան էր, ետանդան իր սոսկին եւ հինգդարեայ տէրութեան:

Ինչ գտաւ հոն. — Վսեմ օրինակներ: Ինչ տեսաւ իր լուրերով. — Բնականութեան արահետը որուն զմտարաւ կը հաստատար մէկ երկու տարի առաջ: Ինչ զիտեց ամեն տեղ. — Օրէնք, անտեսութիւն եւ զիտու-թիւն: Տեսաւ որ տէրութիւնը կրօնքի վրայ չը կենար, հոստ օրէնքի. եւ թէ՛ կրօնքը չը կրնար դատել մարդը

կային ամեն խնդիրները (1). տեսաւ որ քաղաքի անտես-տութիւնը ժողովուրդին մէջ հարստութիւն կը բաշխէ ինչպէս սիրաւ երաններու տրիւն կը տայ. տեսաւ որ զիտութիւնը մայր է արհեստներու տեսաւ որ այն լոյսը որ իր աչքը կը խլուողը տէրութիւնէն կը ծաղիլ ինչպէս օրը արեւէն: Այս ամենը տեսաւ եւ ալ չ'ուզեց ընկղկիլ մինչեւ ի հին կարծիքներ. նշան ըրաւ իր պաշտօնեայ-ներուն որ իրեն հետեւին եւ ժողովուրդը մղեն դէպ ի այս լուսաւորութեան արահետը:

Նիւանդը որ շատ մարդիկ արտաքին դէպքերը օտա-րին յորդորը եւ ժամանակին բուռն մղումը առաջ կը բերեն եւ եղած փոփոխութիւնները անոնց արդուին կը տան: Առանց ուրանալու դուրսէն եկածին արժէքը ներելի է կասկածիլ, որ արտաքին մղումը բաւական զօ-րութիւն ունենար Ապտ-Իւ-Աղիզին եղբայրը փոխել եթէ իր ներսը կամք ու եռանդ չը դանուէին:

Արտաքին մղումը շատով արդեւքներէ կ'ապագուի եթէ ներքին զօրութեան մը հետ չը միանար եւ իր նե-ւութիւնը չ'երկարէր սպառուածը լեցընելով:

Սուլթան Ապտ-Իւ-Աղիզին ժրտութիւնը շինու է. բնութիւնը իրեն եռանդ շնորհած է, եւ այս եռանդը, փորձին խթանով, ներս ընդունածը կը հալէ, կ'սպալէ բովի պէս ուր նիւթերը կը զտուին եւ ոչ անգայ անօթի նման ուր նիւթը կը պահուի անփոփոխ մինչեւ փու-լու օրը:

Մէկ խօսքով. Սուլթան Ապտ-Իւ-Աղիզը ՄԱՐԴԷՆԷՆԷ եւ ոչ մեքենայ: Այն ձեռքերը որոնք սովորութիւն ունէին իր նախորդը զարձնել օտարներու կամքէն համեմատ ետ քաջուեցան մէկէն, վստի զի զգացին որ թեւերնին պիտի կտարի եւ մեքենայն պիտի դառնայ... Իրենց դէմ:

Երբ ուրեմն Սուլթան Ապտ-Իւ-Աղիզը համաստորու-թիւն կը քարոզէ եւ վերածնութիւն կ'աւետէ, ին խօս-քը վեր ի վերջ քարոզ կամ աւետիք մը չը կրնար սեպ-ուիլ: Եւ յիշուի, ո՛վ որ թիւրքի տէրութեան քայլերը եւ դործերը ուշի ուշով կը քննէ շատ չ'երթար կը համոզ-ուի որ Օսմանեան անեստութիւն փետուր փոխելու վրայ է ժամանակին սպասելով որ մորթը եւս փոխէ: Մանր պարագայ ժողովուրդի մը համար որ մինչեւ զիջելն

(1) On ne doit point statuer par les lois divines ce qui doit l'être par les lois humaines, ni régler par les lois humaines ce qui doit l'être par les lois divines. Ces deux sortes de lois diffèrent par leur origine, par leur objet et par leur nature.

տոնենքս կ'ապրէր յոյսը կրօնքին եւ իր թաւրին վրայ
դնելով:

Օսմանեան նախնի պետութիւնը հիմ' ունէր անկեղ-
բողութիւնը եւ անհաւատարութիւնը: Օսմանեան նոր
պետութիւնը կ'ուզէ կռիւն ի կեդրոնութեան եւ հաւա-
տարութեան վրայ: Կեդրոնութիւնը արդէն վաղեմի
շէնքը դեանի հաւատար ըրաւ եւ կ'սպառնայ օրէ օր շա-
ւիղ մ'անդամ չը ձգել տրտութեան մէջ: Հաւատարու-
թիւնը կ'սկսի այսօր աշնանը նշանակելի քայլով եւ
արդէն կ'աշխատի հպատակ սոցիալիստները վրէժ ինչ-
պէս որ կեդրոնութիւնը կ'ործանեց տեղի սկզբնաւե-
րները:

Յաղթութեան իրաւունքով Օսմանեան տոհմը կը տի-
րէր յաղթանակները վրայ եւ կը դատաւարարէր զանազ
տեսակ մը սարկութեան, անասութեան, բանակի եւ
քաղաքային սոցիալիստ շրջա հետո՛ւ աքսորելով իրենց
զօրծանելութիւնը:

Այս բարբարոս իրաւունքին տեղ Սուլթան Ապտ-Իւլ-
Ազիլ կ'առաջարկէ այսօր հաւատարութեան սկզբունքը
եւ սոցիալիստ տոններու դռները կէս մը կը բանայ ու հայ-
րակոն խնամքով ամեն տոհմի զաւակները կը հրաւիրէ
որ ներս մտնեն եւ ծառայելու պատրաստուին: Հրա-
ւերք անակոնտէրի, որու ծայրը լիընջմարտն էր սերի-
արեւմտեայ նմանութիւն մը, բայց այս խնդիրը հիմա
ուզածնուտ պէս չ'ենք կրնար քննել առանց օրէնքի դէմ
երթալու: Կ'ուզենք ըսել քաղաքային միութիւնը որն որ
նպատակ ունի ամեն խտրութիւն սրբել, ամեն պղտե-
ութիւն անհետել եւ թիւրք ազգ մը կազմել տիրողին
եւ տիրողին զանգուածով: Հայութիւն, հրեայութիւն,
յոյնութիւն սոցիալարութիւն խրոստարութիւն եւ այլն
պիտի հալին մէկ տեղ եւ պիտի արտադրեն ազգ մը
որ կրօնքով քանի մը տարանջներէ պիտի բաղկանայ,
բայց որ քաղաքային կեանքով մէկ խմբ մը պիտի ու-
նենայ մարդկութեան մէջ:

Հաւատարութեան՝ այս հետեւութիւնը տեսական
կերպով չը հերքուիր բայց զործնականին գալու ժամա-
նակ իր զգաւարութիւններ երեւան կը հանէ եւ իր զօր-
ծաղրութիւնը (ընկալողական) քանի մը սիրունդէ ետքը
հաղիւ կրնայ կատարուիլ եթէ կատարուելու բախտ
աւանդ:

Ի վերջէս արիւղ հետեւութիւն մը, զորն որ կը տես-
նենք եղած հաւատարութեան մէջ, սրտախ եւ իրաւաւոր:

ունքի հաստատութիւնը կրնայ սեպուել, վասն զի եթէ
հպատակները կը պարտաւորուին ծառայել արեւն թա-
վել տէրութեան համար, տարիա չը կրնար մերժել իրաւ-
ունքը զորն որ արեւմտիկին կը շահին եւ օրով կ'ուզեն
վարձատրուիլ սրտաքերնին կատարելէն ետքը: Ասկէ
կը հետեւի նաեւ թէ հաւատարութիւնը սոցիալաւոր իրաւ-
ունքը կ'ործանելու ատեն մարդու իրաւունքը կ'օժէ եւ
արեւելեայ ընկերութեան դէմքը հիմնովին կ'աղակեր-
պէ: Մարդու իրաւունք, ազատութիւն ըսել է: Արա-
տութիւն, լուսաւորութիւն կը նշանակի ամեն ինչ հետեւ
միտքի համար:

Այսպէս ուրեմն Սուլթան Ապտ-Իւլ-Ազիլը հաւատա-
րութեան դռնէն մտնելով լուսաւորութեան պայծառ
գալտին վրայ կ'ենին եւ իր ժողովարար հոն կ'ընդհա-
նիլ այսօր:

Նարայէն Գ. ազատութիւնը տէրութեան շէնքին
պահիլ անուաներ էր տասնհինգ տարի առաջ: Սու-
լթան Ապտ-Իւլ-Ազիլը & վերածնութեան շէնքը պայտե-
լու համար» հաւատարութիւն կ'աւետէ ըզել է թէ
թիւրքիայի վեհափառ կայսրը Ֆրանսայի վեհափառ
կայսեր գրեթէ համախա կը գտնուի: Այս զարմանք
չ'ենաւ: Թիւրքիա-Ֆրանսայի օրինակը առջեւ պատ-
կէ հիմայ: Բայց անդարեւ զարմանալի է հոյսանի մղձե-
րուն վարմունքը որոնք կեդրոնութեան սիրով յախշա-
կուած Օսմանեան միապետին կամքը մէկ օր առաջ կա-
տարելու կը փութան, երբ իրենց շահը կ'ուզէ որ ու-
րիշ կերպով վարուէին եւ յամբ քայլով երթային գէտ
զանգուած քաղաքային:

Յիւրաքանչեւ Սուլթան Ապտ-Իւլ-Ազիլ իշխանը բարե-
բառութեամբ ժ'է ուր արդէն կ'սպասէր յօտարու-
թիւն կը գտնէ եւ կ'ախտէ հաւատ ընծայել վերածնու-
թեան զօրն որ կը քարոզէ բնական իրաւունք եւ լուսաւոր
սիրտով:

Գալ անդամին կ'ըսենք մեր կարծիքը հաւատարու-
թեան սկզբունքին վրայօք, կեդրոնութեան եւ պայտե-
թեան խնդիրները ուրիշ թիւրքաւ պահելով:

Օ. ՕՐՊԵՆ.

ՄԱՐԳԻՉ ՏԵՐ ՎԵՐՄԵՐ

Ֆանի մը որ կայ Սաէն ըստած թատրին խորաբեր
կարգէ գործը տեղը մ'անէր եւ անգնողներուն դար-
մանք կը տար փոքր ի շատ:

Նրկաւ, երեք հարիւր ուսումնաւոր եւ փառաւոր
երկոստարդներ հաւքուեր կ'ապասխնէ, առարնէ ի վեր,
որ տեղ թոնն եւ իրիկան թատր երթան:

Այս աղնիւ երկոստարդները լսելով թէ՛ կրօնքի
նորատի եւ կայ հետեւորդներ դաւ լարեր են եւ կամք
ունին սուրբ ներկայելիք կատակերգութիւն մը (1) որո-
շեր էին այն սուրբին դէմադատութեան ձայնը լսելի
ընել տալ ու սեւեռեալ երկոստարդներու յայտնել ականջ-
ներէ ի վար թէ՛ կրօնքը Աստուած երգել կը սովորեցնէ
եւ ո՛չ թատրի մէջ սուրբ:

Առարնէ մինչեւ իրիկան տարի վրայ սպասել, ինչ
համբերութիւն, ինչ տաղանդի սերահարութիւն (2) եւ
ինչ սիրտի եռանդ հեղինակ մը սլաշտարաններ համար
մտնի ի մէջ լարուած մանկի (3) դէմ:

Հոն այսպէս հաւքուած՝ կրակաւ երկոստարդները
իրենց սիրտը եւ աշխտքը կը յայտնէին խնդրով, խո-
սելով, երգելով, հրելով կուռելով եւ տեսակ մը կա-
տակերգութիւն հնարելով Սաէնի դուռին առջեւ: Այս
է Գաղիսցիներուն սովորութիւնը. հանդարտ կերպով
եւ համար թերեւով բան մը չ'են կրնար ընել: Կոնաւ սլա-
տերաւով զաշխարհ վրայ զուարթութիւնը իրենցմէ չը
հեռաւոր եւ մահին հարուածը խնդումով կ'ընդունին
ու աշխարհքէ կ'ենեն:

Ո՛վ էր այն հեղինակը որուն համար այս տարբերու-
նէրը կը յաջողէին այն օրը: Տիկին Ժորժ Սանտ, մեր
գարու Պրանսայի երեսելի հեղինակներէն մէկը, արդի
գրողիստութեան փառքը եւ այն աղնիւ ու անդիւս վե-
պերը ընտղը որոնք բոլոր Ներսարցի մէջ ձեռքէ ձեռք
կը սլաշտին եւ երանաւ տարիէ ի վեր կիրքի եւ անկիրքի
միտքերու դմայութիւն կը տան:

Մինչեւ հիմայ տիկին Ժորժ Սանտին թատրին համար
դրածները փոքր ի շատէ պակասութիւններ ունէին եւ
հասարակութիւնը շատ դժ չ'էին ընել: Իր թատրերը
գոյի ստակը, վիպագիրի ստակին քով նսեմութիւն մ'ու-
նէր որ հեռուէն հեռու իր համարին վրայ եւս կը տա-
րածուէր: Այսօր երկու պատկերն ալ հաւասար կը

(1) Կատակերգութիւն բարձր ֆրանսերէն Comédie բա-
ռնել նշանակութիւնը լաւ մը չը յայտնէր այսօր. եւ՛ դեռ
ազգայինը աճեւ եւ ամենեքէ յայտնութիւն չ'ենել չ'են դա-
րիւ ինչ աղնի Եւրոպայի տեսիլները ինչ դարձեալ աճ
խօսելու կ'աշխատին: Այսօր ի պակասութիւն եւ ձեռի բար-
բարութիւն որովք չ'են ներքեր որ ինչ միտքը միւս ազգե-
րու միտքին երկարութիւն եւ կոխարիւնը ընդունի ու լուսա-
շարութեան ծառայէ:

(2) De grands talents épris. ինչպէս կ'ըսէ բանաս-
տեղ մը Ֆրանսայի գրողներէն վրայ խօսելու տեսն:

(3) Cabale.

փայլուն եւ դիմքը կը դառնա, նոնա թատրի վրայ, ինչ-
զանի հեղինակներու առաջին կարգը:

Ահաւասակ իր գրուածին նիւթը զորն որ Մարգիչ տը
վիլերի վէպէն քաղած եւ թատրին համար շահած է:

Մարգիչուհի տը Վիլմէր երկու դասակ ունի, մէկը
առջի էրիկէն Կաթիլան անունով, եւ դուքս Կաթիլան եւ
միւսը երկրորդէն՝ Իւրպէն ըստած եւ մարգիչ տը Վիլ-
մէր: Նրկաւքն ալ իրեն սիրելի են բայց մանաւանդաւոր-
շինեկը: Նրկաւքն ալ մարդերնին կը սիրեն թէպէտ՝ եւ
երարու ներհակ վարքի եւ բարքի տէր ըլլան:

Կաթիլան հեշտին կեանք կը վարէ, դրօշմալք կը
ընտղէ, թէր կը հալածէ եւ ուրիշ հոգ չ'ունի եթէ ոչ աշ-
խարհիւ կ'անակն վրայ ելնել եւ ձեռք բերած բարո-
ւորութիւնն քամելայն ամեն վայելքը որ կարելի եւ քա-
մելի է, ինչպէս մարդ դնած տնուշ նարինջը կը սլաշտ
պէս զի անոր ամեն հիւթը ծծէ եւ հովկրի:

Իւրպէն ընդհակառակը սրահի կեանքը կ'առնէ եւ
առանձնութիւն ընտրելով կ'ըստի զիտութիւններու
սրնք ընկերութեան մէջ կը ծաղկնէ. կը զուռտան եւ
ալ չ'են կրնար մեր միտքը կազդուրել բնութեան դադար-
նիքը ըմբռնելու համար:

Կաթիլան եւ Իւրպէն իրարու հետ տեղի չ'են տես-
նուիր եւ հաղիւ հաղ անհրաժեշտ յարաբերութիւնները
մէջենին, կը պահեն: Կաթիլան մանաւանդ գրգռանք
թեթեւալուր զգացողով վիպակոր, եւ երբեք ետ թիւն
միտք կը բերէ:

Մարգիչուհի տը Վիլմէր, որ Իւրպէն հեռու արտա-
րանքի մէջ կ'ապրի, կարծուութիւն ունի դրողիւր օրի-
որի մը որ նամակներ գրէ, լուրի թերթերը նոր
սարգած գիրքերը կ'ըզգայ, իր քաղաքէն զինչ գրող-
ներէ: Իր սրտաւ գրադարի անդամելի կերպով կը կա-
տարէ այս քնքուշ եւ առանին պաշտօնը իրեն զրօտանք
առլու տեղ գտնուելուն կը սրտաճառէ առարնէ մինչ
չեւ իրիկան: Անոր համար մարգիչուհին իր բարեկամ
ներէն մէկը կ'աղաչէ որ իրեն խրքի եւ աւելի ընտել
գրողի մը գտնէ: Օրիորդ Գարօյն տը Սէն Ժընէ ար-
ժան կը դատուի այսպիսի պաշտօնի մը եւ անպարանք
մտած օրէն մարգիչուհեայ համակրութիւնը բարձրովն
կը գրաւէ:

Գարօյն որը է քսան չորս տարի ունի եւ իր սերին
ամեն կատարելութիւններով կը փայլի: Ո՛վ կը բռնա-
դատէ զինքը որ տեսակ մը ծառայութիւն յանձն առնու
եւ իր սիրտին ու հաստիւն ամեն իրէնը գտնէ: Զար-
կաւորութիւնը, անամաք հարկաւորութիւնը, վրան զի
իր կարգուած քայրը, երկիւ կարուսնէն, ետքը, ըն-
իր կարգուած քայրը, երկիւ կարուսնէն, ետքը, ըն-
տանիքով բեռնաւորուած կը մնայ երեսի վրայ եւ թը-
ռատութեան մօտ կը համարէ: Այն անուն Գարօյն իւր
նուիրուի, սիրտ կ'առնու եւ միտքը կը դնէ մէջ ընդա-
նիքի մը մէջ մտնել, սոսկ շահիլ եւ քայրը պղտակ
թշուաւութեան ձեռքէն: Սուրբ անձնանուիրութիւն
զորն որ մարգիչուհին լսելով կը զժայ եւ ամանակնը
կ'էւելցնէ հաստատելով որ տունի աղջկէն է ոչ անկա-
սաւոր:

Քարոյին ոչ միայն վեհ սիրտ տնի սյւլ եւ զեմքով չփեղ է եւ միաքով շատ նուրբ: Իրեն հետ խօսողը կը կտորտի, կը մտորի եւ գրեթէ ակամայ համակրութիւն մը կ'զգայ:

Քարոյին ստարաւք մտած օրը՝ Վաթթան, սրն որ ամիսներով աներեւոյթ եղած էր սիրոյ բուրաստանին մէջ, այցելութիւն կ'ընէ իր մօր եւ պոռու գրողներին տեղ բարեմայն երիտասարդութիւն տեսնելով, կը կայտառի, կը բերկրի եւ կ'սկսի աչք տնկել անոր վրայ: Այցելութիւն լսինք, լսայ Վաթթանին բուն նպատակն է ուղարկել զանկ իր ընտանիքին մէջ տանելիքի տէրերու գեմ որոնք զինքը էրէի պէս կը հարածեն եւ անտառէ անտառ կը տանին: Առտի վարպետ կերպով իր վիճակը Խարսէնին կը յայտնէ եւ անոր սիրտը այնքան կը չարժէ որ ասիկա կը հանէ թուղթերու ծրար մը կը ապ հրեն այստեղեւեւ պարտք մը չ'ունի ըսելով: Վաթթան արտախիտ ստատաձեւութեան մը վրայ յարատեւ երախտագրութիւն կը յայտնէ իր եղբոր եւ կ'երզնու որ բան մը չը պիտի խնայէ փոխարէնը հասուցանելու համար: Առտը վրայ Խարսէն վստահութիւն կ'առնու եւ Վաթթանին կը պատմէ իր սիրտին բոլոր արամութիւնը, փշալիւր կակիծը, կարգուած կեն մը սիրելը, անոր մեռնելու անտրտէ պատկ մը անհնայը եւ այդմեայ իր յառաքելի կերտը:

Այսպէս կ'սկսի ժօրժ Սանտին թատերգութիւնը եւ կը շարունակուի Վաթթանին եւ Խարսէնին Քարոյինի համար ունեցած զգացնի սիրով:

Վարդիգուհին չը գիտնար թէ լսողը ինչպէս կը գտնուի ստարաւքին մէջ կ'աղէ պատկերներ նշանել եւ կարգել: Առտի գանձք աղին օրիւրդի մը կը ներկայացնէ որ եթէ հանի, ընտրութիւն ընէ: Վաթթան կ'աչխատի ու արին քրտինք կը թափէ որ օրիւրդին ընտրութիւնը Խարսէնի վրայ խնայ, լսայ ասիկա արդէն շարսինի գործնած ըլլալով պաշտօնէն գերազ կ'առնութեան կը գործնէ, քիչ մը անգղայութիւն եւ քիչ մ'առ անհաղթիւն կը խառնէ իր պատասխաններու մէջ եւ գուրա կը պրծէ չնորհած պատկին փուշերէն կամ անոր տերեւներու թոյնէն:

Այն ժամանակ կ'սկսի երկու եղբոր մէջ սիրոյ նոխարն մը գործ որ ժօրժ Սանտ սիրտի կերպով կը նկարագրուի, եւ ամեն արհեստով ջոյց կը ապ այն բաւն կիրքին շարժումները: Քրտածը կարգաւ կամ խաղին ներկայ գտնուելու է մէկը որ հասկնայ թէ ինչ նորութիւն եւ քնքաչ ձեւեր կ'առնուն, իր գրչին ներքեւ, Քարոյինի համեստութիւնը եւ մեծարտութիւնը թէ ինչպէս կը պատասխանէ երկու կողմէ եկած սիրային տեղերու եւ թէ ինչպէս իր կոյտի պատիւը կը պաշտպանէ երբ զրպարտութիւնը կ'աղէ զայն մըտեւ վատարէ:

Ի վերջէ Վաթթանը կ'աւարտի ստարաւքը իր եղբոր թողու եւ ապարանքն հեռանալ օրպէս զի սիրտ չահելու տուն եղբայր մը չը կորուսնէ: Ինք չ'ունի այնպիսի բուն սէր մը, այնպիսի արմատաւոր զգացութիւն մը որ անքիտանքի շափ կը տեսնէ եւ մարդուս երա-

նութիւն կամ տիրութիւն կը ստն: Իր սէրը կը նմանի այն ըստերու որոնք երկրի երեսը կը բռնեն, հողը քիչ մը կը փակեն որ նիւթ գտնեն, քանի մը օր կը փայլեն, կը ծագկեն եւ կտրը չորհալով կ'ընեն ու հովերու խաւ կը պատրաստեն: Իրեն համար մէկը չ'եղաւ միտը, կիները՝ ամենքը մէկ հարին ջուր են եւ սիրտին ծարաւը կ'առնուն միեւնոյն կերպով: Անանի զր ապարանքն հեռանալով Վաթթան Քարոյինը զրեթէ կը մոռնայ, ըր Սենթրայլ օրիւրդին կը յարի եւ շատ շերտար հեղաւ կը նշանուի իսկ, ու ձեռքն եկածը կ'ընէ այնտեղեւեւ իր մօր հաւանութիւնը ընդունելի օրպէս զի Քարոյին Խարսէնին տրուի:

Վարդիգուհին եղելով իւր չը գիտնար ի հաւանութիւնը կը մերժէ ապանկ մէկ ամուսնութեան մը համար: Վաթթան զի այս ամուսնութիւնը ոչ միայն եւ պիտի չ'ընէ թեան վրայ ունեցած կարծիքներէն, զի եւ այլ եւ պիտի պարտութեան հաւատարմ, Քարոյին վարպետորդի օրիւրդ մը կ'երեւի իրեն որ համեստութիւնը ոտքի ներքեւ կ'առնու վեր ելնելու եւ աղին ընտանիքի մը մէջ մշտնելու համար:

Այսպիսի անհիմն եւ ստորին կասկած մը Քարոյինին սիրտը ստարակ կը վերադարձնէ եւ մեծ հպարտութիւնով մը կը հեռանայ ապարանքն կարգէ դուրս յոյզի մէջ ձգելով Խարսէնը որն որ նախանձէն ետքը անդադուութեան ցաւերն ալ կ'սկսի զգալ եւ կեանքը բոլորովին արհամարհել:

Վաթթան մէկէն կը տեսնէ կը հասկնայ զրպարտութեան արդէ ծագելու եւ կ'աւարտի հաւատով, արեւում եւ արտաքով մօր կարծիքը փոխել եւ Քարոյինին պատիւը լուս: Խարսէնին ընդունած աղելութեան փոխարէն կ'աղէ անոր սիրոյ իրձը կատարել, սիրտը բարձր եւ արդէ զինքը մահէն ազատել:

Ի վերջէ վարդիգուհին կը համարուի: Քարոյին ապարանք կը զանայն նայն մեծարտութեամբ որով հեռանալէն քիչ անկէ եւ զամենքը կ'աւարտէ որ իր առաքելութեան առջեւ խոնարհին եւ հասկնան թէ իրեն համար ազնուութիւն, հարստութիւն եւ փառք մեծ բան չ'են արմեր: պատիւն է զինքը բռնողը եւ սիրոյ միայն կը հաղանդի Խարսէնին հետ պատկերելու ժամանակ:

Վարդիգուհին կը զնայ եւ կ'ըմէ ներքով կը խնայէ եղածին վրայ: Քարոյին կը յաղթուի աղին պատանին վեհանձնութիւնն եւ ոտքը կ'ընայ անձնանկեր: Ինչ ահա մեծ ուրախութիւն մը բոլոր ապարանքին մէջ: Խարսէն ողի կ'առնու շատով, Վաթթան ձեռքերը կը ընդ փէ կայտառելով, մարդիգուհին ցոյցաւոր իւր մը կ'զգայ: Քարոյինին վարպետայն երկու ու անքիծ ճակատը նայելով եւ իսկ վարկեանէն հարսնելը կ'սկսի ամենուն սիրտին մէջ: Ահ երգահանը իրաւունք ունի: Ահա աստի լութենէն աւելի գորտուր է (1):

Ահա այսպիսի թեթեւ կուտի մը վրայ հիմնուած է

(1) L'amour est plus fort que la haine.

P. DUPONT.

ժորժ Վանտին թատերի դուրսին, բայց իր ասեղին բարակութիւնը, նկարին գեղութիւնը եւ հանճարին վսեմութիւնը զայն հրաշակերտ մ'ըջին եւ հասարակութեան սիրտը այնպէս շարժեցին որ գովեստը դեռ կը տեւէ աշխարհին հետ, եւ պիտի տեւէ երկար օրեր, վասն զի, ինչպէս լսինք, Ֆրանսայի զաւակները տաղանդի համար սիրահարութիւն ունին եւ մեր ազգայիններու չ'են նմանիր:

Իսկ մենք հրապարակի վրայ հանդիսատեսն՝ եւ ինչ տուն հայ ուսանողի մը յայց կը տայինք Գաղղիացիներու լրածը, կը յիշէինք լուի Վօլթերին այս խօսքը.

« Թատրը, Ֆրանսայի մէջ մշակուած ամեն արհեստներէ աւելի, այն արհեստն է որ մեր հայրենիքին աւելի պատիւ կ'ընէ, ինչպէս բոլոր օտարազգիք կը հաւանին: » (1) Այո՛ կը հաւանինք եւ կ'ըսենք փառք ժողովուրդին որ տաղանդը կը յարգէ, վասն զի անով ինք ալ կը յարգուի ազգերու մէջ.....

Ս. Ո.

ԴԱՆԵՆ ՍԻ ՀԱՅՏԵՐՈՒ ՄԱՏՆՈՒԹԻՒՆ

Մեզ կը գրեն եւ կը հաստատեն թէ՛ Պօլսեցի քանի մը շաբեր, մեկ երկու Իզմիրցիներու ծափով, մեր յօդուածներէն մէկը թիւք լեզուի թարգմանք՝ եւ Ֆուատ վահաբ ընտանիքի գրեւոր են որպէս զի Ալեքսանտրիս արժանի պատիւ տրուի իր այն յանգիստութեան համար որով Պարոն բժիշկ Սէրվիլեանը կը հրաւիրէր աղջակներու թիւն ընել եւ ոչ անտարբերութիւն կամ փառասիրութիւն իր պաշտօնին վերաբերեալ: Ինզիրներուն վրայօք:

Ուրիշ կիրթ աղջիկու մէջ այսպիսի հրաւերք մը յայտնի եւ հսկելու նշան կը սեպուի, եւ առաքինի պաշտօնաւորները ուրախ են որ ամեն մարդուն ըրածը մասնաւորապէս պիտի նշանակուի եւ անոր համեմատ պիտի դատուի կամ վարձատրուի հասարակութենէ:

Մեր ազգին մէջ բանը այսպէս չը դառնար՝ եւ դպրութեան հրաւերք մը, ահարկութիւն մը, նախապէս կամ տմարդութիւն կը սեպուի մանաւանդ երբ այս հրաւերքը առնարար կը տրուի եւ ոչ ընելի պէս պիտի օրելով կամ գերիմեծութեան ծառի դնելով.....

Տգիտութիւնն է պատճառը եթէ վատաշէր քսութիւնը այսպիսի վարմունքի մը որ չը ներել չայց մը կ'առնուի եւ պատիւով մնալ ստիպին առջեւ, եւ կը բռնադատէ զինքը ընտրութիւն ընել լուստեան կամ չղոքորթութեան մէջ: Չ'ենք գիտեր, կարելի է երկուքն ալ իրարու ձեռք տան եւ հայութիւնը անարդէն օտարներու քով:

(1) « Le théâtre est, de tous les arts cultivés en France, celui qui, du consentement de tous les étrangers, fait le plus d'honneur à notre patrie. »

VOLTAIRE.

Արգարեա մեր Թուսա ազգին վրայ կը յաւինք, բայց ինչպէս կարելի է այսպիսի անարգ ընտրութեան մը դատարարութիւն երբ մէկը փոքր ի շատե՛սք կ'ըզայ իր գեւրի ազգայիններու համար.....

Ալեքսանտրի գրողը նուազութիւն չէ՛, ունեցեր տալաւին մէկու մ'առջեւ ծոնքը դնել կամ զծնիլ հայրենիքի դործերուն զբաղելու ժամանակ, եւ հիմն Պարոն բժիշկ Սէրվիլեանն չը պիտի սկսի իր ծոնկը՝ աղաւթել սոքի վրայ կ'ընտրուի կամ լեզուն խանգարել՝ ստուգով տեսներ ծամելով քանի մը սակոր կըծող գէգէկներու պէս.....

Պարոն բժիշկ Սէրվիլեանը Օմանեան շուքով նշանաւոր մէկը կընայ ըլլալ: Պարոն Սէրվիլեանը անուանի բժիշկ մը կընայ սեպուիլ Պօլսի մէջ: Մենք առիթ չունինք բնաւ իր փառքին նուազութիւնը ինքզին կամ իր գիտութիւնը վար զարնել հասարակութեան քով: Բնոր հակառակը եթէ համարձակութիւն ըրինք իր վրայ՝ քանի մը խօսք ըսել աղատօրէն՝ պատճառը այն է՝ որ իր երկտաւարիութիւնը բարի եւ արթուն յիշատակ մը ձեռքած է Բարիզի մէջ:

Հիմա ոչ թշնամութիւն եւ ոչ բարեկամութիւն մը ունինք իրեն հետ ու կը մաղթենք որ աւելի մեծ փառքի եւ շուքի հասնի Օմանեան գրօյին ներքեւ: Նախանձ մը չ'ենք զգար: Հայու չուքը եւ մեր գիտածը մեզ կը բաւեն, ու մեր փոքր բաժակին մէջ (1) ազգային հարաւանիս կ'ստեղծենք սառնց մէկու մը ջուրը՝ պղտորելու կամ հացը դողնալու:

Իրեն հետ ոչ իրեն գիտուն խօսեցանք հապա իրեւ ատենապետ այսինքն հայ պաշտօնաւոր, եւ պաշտօնաւոր ընտրութիւնով հաստատուած, ու չ'ենք կարծեր որ մեր խօսքերու մէջ պատիւի դաշելու կէտ մը գտնուի:

Պարոն բժիշկ Սէրվիլեան եւ իր հետեւորդները կըրնան տեսնել որ Ալեքսանտրի Եւրոպայի լուսաւորութեան արձագանգ է եւ իր ներքին համոզումը կը յայտնէ առանց մէկու մը կողմէ հակելու: Այս կողմէ իր ազատութիւնը անմիջական չ'ունի եւ ատենապետութեան մը ներքեւ չ'իյնար.....

Արդ Եւրոպայի լուսաւորութիւն կ'ուզէ որ պաշտօնի մէջ գտնուողներու վրայ հսկուի միշտ, իրենց հրապարակի վարմունքը զննուի եւ ըրածը պարզուի: Այս հրաւերը ընկերութեան մը ամեն յարգի անդամներու տըրուած է, բայց մանաւանդ օրագիրներու կը վերաբերուի: Վասն զի օրագիր մը հասարակութեան շահը պաշտպանելու համար կը սպուի եւ կը տարածուի բազմութեան մէջ:

Թո՛ղ Պարոն բժիշկ Սէրվիլեանը լաւ մը համոզուի որ ազգութեան եւ պատիւի ինզիրներու մասին՝ մենք իրեն հաւասար եթէ ոչ վերադադն զմեզ կարծելու յանդգնութիւն ունինք, եւ մեր իրաւունքն է իր արտաքին կեանքը դատել ինչպէս մեր պարագն է իր ներքին կեանքը յարգել: Եթէ Պարոն բժիշկ Սէրվիլեանը չ'առնուի:

(1) Mon verre n'est pas grand, mais je bois dans mon verre.

A. DE MUSET.

դէր այս դատաւորներքի ինչու, կրնայ չուտով իր ատենանին բնծէ վար ինչեւի եւ դատաւորի աթոռով զոհ ըլլալ կամ գիտութեան ծառայել այսինքն ընդհանուր մարդկութեան բարութիւն ընել: Այս մեր բաժնը իրեն պատիւ կ'ընէ, կարծենք, եւ ոչ անպատշաճութիւն, վասն զի ամեն մարդու տրուած է՝ մարդկութեան ծառայել:

Արտաւորութիւն մեզի զէմ բան մը չ'արժէր: Եթէ ինք պատիւ ունի տառան կենել եւ բնով վրայէն խտրել Հայեւրան, մենք ոչ նուազ պատիւ ունինք Ալեքսանդրի սխեմայէն կ'ընեն եւ իր բեմին (1) վրայէն քարոզել ազգին.... զգուշութիւն, միշտ զգուշութիւն, սակաւին զգուշութիւն...: Արտաւորութիւն բան մը չ'արժէր, կ'ընենք, վասն զի ձախաւորութիւն բայ է եւ ոչ փէտի միջնորդութիւն ծածկուած:

Կարծենք թէ Պարոն բոլոր Սէրլիկեանը կ'ըստպէն «նաեւաւոր» Եւրոպայի լեզուն չ'է մոռցած տակաւին եւ մեր լատիւր կը հասկնայ առանց մեկնութեան...: Իր «հն պարբերականը» երաշխաւորութիւն է մեզ որ այն ամսմանը, որու վրայ կը հսկէ, զեղեկներքուն թնտսհման լրբութիւն մը տալու համար չ'է դրուած հապա տալքինի եւ յարգի ազգայինները պաշտպանելու միտքով...:

Սակայն մեզ չ'են գրիւր բնա թէ Ֆուատ վահմ լաշան ինչ կրմոտէ եւ ինչ կարծիք ունի մեր յոյուածին վրայոք. բայց մենք հաւատարմ ենք որ իր նուրբ միտքով եւ հինարեայ փորձով քանի մը «օրէնք միտքով» անձեւ (2) աւելի լաւ ըմբռնած է մեր համառօտ նշմարութեան արժէքը, վասն զի մինչեւ այսօր Ալեքսանդրի նշմարութիւն մը չը կրնայ տէրութեան կողմէն եւ կրնայ ուղղորդի ազատ զրկուիլ ամեն տեղ վտրք Ասիայի մէջ:

Ար վտմանք խորին շնորհակալութիւն յայտնել Ֆուատ վահմ լաշային ազատարարութեան համար, եւ կը թողնենք որ մասնութիւնը իր բրածով վարձատրութիւն կամ փառաբանութեանով մը Հայերէն քով:

Բայց ինչ փառք ազգայիններու համար օրօշք, ազատ եւ ինքնորոշ դարձ մէջ, կ'ստիպեն որ զրադէտ մը չը նարհակալութիւն յայտնէ օտարաղբի անձի մը համաղբի Մեհրուժանիկներու զէմ...:

Ասիկ շոր հինգ տարի առաջ երբ Մուրատեան տնուն յարգէ մարդը (3) առանց մեզ հարցընելու եւ մեր կամքին հակառակ Ալեքսանդրին մէջ Ֆուատ Բաշային վրայ կը թքտէր եւ թխրքի տէրութեան կործանումը կը քարոզէր քանի մը Հայերութեան լեզուով, մենք բերաննիւ չը բացինք, ստակալի զրաբարտութիւններ կ'ընէինք եւ թող տալինք ժամանակին որ զայ սուտ գուշակը խելարեք եւ կ'ըրեւնաւ աչքը բանայ...:

Այսօր մենք կը մասնութեան տէրութեան Ֆուատ բարձրապատիւ բաշային եւ յարգի Բիշիկին վրայ քանի

(1) Օրագիրը բեմ է, ըսելին չը դայրիի Պ. Հիւրիի քարոզիչ: Le journal est une tribune.

(2) Barbouilleurs de lois.

A. CHENIERA.

(3) Homme de paille.

մը թեթեւ ակնածութիւն ընենուն համար...: Ո՛ հայեր-նասիրութեան տրեսոր (1):

Ահա ինչպէս վարուեցանք մենք երբ զԵրկին էր ուրիշ կերպով վարուել, եւ ահա ինչպէս կը վարուին հիմա մեզի զէմ այն մարդերը որոնք դեռ երկի կ'ազդեցնեն անցեալը չը յիշել եւ քննութիւն չ'ընել:

Ասիկ ետքը բարեմիտ հասարակութիւնը կրնայ դատել մեր թշնամիներու եւ մեր մէջ...: Ալեքսանդրը բնութիւն չ'ունի եւ կ'սպասէ որ զեղբերը խօսին եւ զինք արդարացնեն ոչ միայն Ֆուատ բաշային այլ եւ Պարոն հասարակութեան քով: Ալեքսանդրը կ'սպասէ առանց մղումալու, վասն զի իրաւունքը սպասելու դօրութիւն կը տայ իրեն ինչպէս պարտաւորութիւն կը զնէ իր վրայ ազգ մը քանի մը սինիլիքորներու չը զոհել...:

Այս եօթերորդ պնդում է որ Ալեքսանդրը պատիւ ունի մասնաւոր հարգութեան ընդունիլ ու վնաս կրել ամեն կերպով ազգին էութիւնը եւ շահը պաշտպանելու ատեն, եւ չ'ենք կարծէր որ սոս վերջին հարուածը ըլլայ:

Ինչո՞ւ վատութիւնը սիտի դադրի երբ մութի մէջ իրեն կոնակ տուող, ոսկի տուող, խրատ տուող, յոյս տուող, խրախոյս տուող եւ զէնք տուող ԿԱՅ, եւ երբ ծայրուած ազգայնորդութիւնը թխրքին եւ Հայէն քան լաշանին ետքը կ'սպասէ վայելելու ամեն բարոյականին տահմանէ հեռու, ստոյգէ, բայց մասնութեան շատ մօտիկ, մասնութեան բարեկամ, մասնութեան սրտակից, մասնութեան հետ զուգուած (2)...

Ահա պապիսի աղգարարութեան մը մէկ երկու իջմիջիք ծայր կը դարձնեն պապը: Ահա թէ: Ահա պապիսի վատութեան մը սահմանաւոր Պարբերականը զովկապ կը տան հիմայ: Մեղք:

Հռովմայեցի մը լաւ մեծնելու տեսնեմ. — Ո՛ առաքինութիւն, բառ մ'ես միայն: Եւ Ալեքսանդրը կ'ըսէ. — Ո՛ սարեւարարութիւն մեր մէջ բարդութիւն մ'ես միայն եւ կը լուծուի կամ շահի կամ վախի եւ կամ ոխի մ'առջեւ: Ահ եթէ դուն արմատ ունենայիր Հայերութեան սիրտին վրայ, եթէ դուն չուրթիւրու ծայրը ըն թաթուրիք, սինդ եւ արի կը մնայիր հայրենիք պաշտպանողներու քով գերութեան ծնունդներու եւ քնախաղութեան վրածններու զէմ, ու Հայաստան ուրիշ օրէնք եւ չ'ենք կ'ունենայր այսօր...:

II. ՈՍԿԱՆԵԱՆ

(1) Արեւմուտքը ձիւնալ էր գրաւը երկու ամիսէ յետք արածարած եւ բաժնուած էր սուտ եղբայրներէ ու քանի մը չ'էր խաղաւոր բնաւ, երբ Պարոն Մարտապետը, զորն որ չ'էր ձմեռար բնաւ, եւ ուրիշները սխալմ Արեւմուտքի վերջին թերթերը Օսկանեան Տէրութեան եւ Չըպալ շաշային զիմ ուրիշ, եւ մեր անուիկ պարկէ...:

Ահ եթէ հասարակարարներ եւ կոչել ԿԱՅ Պարբերականը Արեւմուտքին զիմ եղբայրը զիմ զիմ...:

(2) Accompler.

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

— Պօլիտէն անանուն նամակ մ'առինք որուն մէջ Ալեքսանտրին գովեստ տրուելէն ետքը՝ ազգային գործերու վրայ տեղեկութիւններ կը դրուէին մեզ: Ենթադրուէր, որ անոնք գովեստներուն համար եւ պիտի աշխատէինք համարումով եւ նուիրումով հայրենիքի ծառայելու եւ անոնց արժանի ըլլալ: Բայց անանունը լուր կրնայ հասկընալ որ այս կերպով լուր տալ պատուաւոր մարդու գործ չ'է եւ կ'ենթադրէ մեծ վախճանութիւն եթէ ոչ ծաղուած բարեկամութիւն: Այն մարդը որ չը կրնար կամ չը համարձակիր իր ստորագրութիւնը տալ, հասարակութեան գործերու խառնուելու իրաւունք չ'ունի վասն զի հասարակութեան շահը ամեն բանէ վեր կը գտնուի եւ ուղիղ մարդերու ձեռքով միայն կը կարգաւորուի:

Անանուն ազգայինը կը հաստատէ թէ Պօլիտէրի որդի կարգի ժողովներուն մէջ անպատիւ անանի, լրտես, եւ այլն մարդեր կը գտնուին արժանաւոր անձերու քով, եւ կ'աղերսէ որ Ալեքսանտրին մէջ լողօքենք սրբալի կարելի է շտապով...

Բայց քիչ քիչ արդեօք եւ ինչ նպատակով: Մինչեւ հիմա միայն անիւններու զլլողին մը կը լսենք բայց տեղութեան կառք մը չ'ենք տեսներ որ կառավարին նշան ընենք եւ ծածկուած վտանգը յայտնենք...: Այն անանուն Պարոնը մեզի պէս տարինեքով ազգային խնդիրը քննած, պատմութեան փորձաքարին զարկած եւ դէպքերը մտլէն անցուցած ըլլար, դիւրաւ կրնար համոզուիլ թէ այս ամենը հետեւութիւն է կիսատ տեսիլներու եւ անպատեհ նմանութիւններու:

Այսպէս ահա կարգ դնելու ժամանակ պնդարդակահոսութեան օժուժ կը արուի, օրէնք հաստատելու տեղ՝ օրէնքի գործը մարդու ընդունելութիւն կ'ըլլուի եւ վեհ հաստատութեան տեղ ըմտ հաստատութեան ամբողջ կանգնուի: Եստակութեան գաղտնիկութիւն տալով, այս օտարներու, վասն զի անպատիւ անանունը օտարներուն անդամածանօթ է...

Հայազգիք պատիւնիդ պահեցէ՛ք ամեն բանէ առաջ, վասն զի երբ մէկը իր անանունէ գուրս կ'ենէ, մ'էյ մ'ալ ներս չը կրնար մտնել եւ լուսաւորութեան անդամ տեսուիլ(1):

Հայազգիք դրուած ստանալէն առաջ Պոլիտէն այս տողերը սիրտերնուդ վրայ փորագրեցէ՛ք եւ այն ատեն...

— Լրագիրները ազգ կ'առնեն Պարոն Ժ. Ժ. Ամբերին մահը: Պ. Ամբեր համանուն երեւելի գիտունին որդին է եւ Ֆրանսայի գլուխութեան մէջ նշանաւոր տեղ մը կը բռնէր: Իր գլխաւոր գրուածներն են. Խարաք շիրքերն տը լա Յրաւե երկուստաներորդ դարէն առաջ, Խորաքար տը լա շիրքերաքար Ֆրանսէզի միջին դարու ժամանակ, Համակցիւնը պատմութիւնը եւ այլն:

(1) L'honneur est comme une île escarpée et sans bords, On n'y peut plus rentrer, dès qu'on en est dehors.

— Լրագիր մը կ'ընէ թէ Ահապատ. Սուլթան Ապտուլ-Ազիզը Խլմիտի կողմերը որսալու ատեն զոյգերու ձեռք ինկր եւ գլխովին կապտուեր է անոնցմէ: Այս լուրը մեզ անհաւատալի կը թուի: Վեհ. Սուլթանը հազարէն առաջ եւ զոյգացող մարդ չ'է:

— Բամբակի մշակութիւնը եւ բերքը օրէ օր աւելնալու վրայ են Խլալիտի մէջ: Անցած տարւոյ բերքը 50 միլիօն ֆրանքի հասեր է. 1864ին բերքը կրկնապատկուի պիտի ըլլայ կ'ըսեն:

(Թիւրքիին մէջ եղած հանաւար (1) շատ երեւելի է եւ 207 հանաւարաւոր հոն կը գտնուին եւ իրենց արտերու մարտն կը սուղանեն:

Բամբակը Խլալիտի 38 գաւառներու մէջ կը մշակուի այսօր: Նարթի գաւառներու եւ Սարտենիայի կղզւոյ բամբակը միաներէն շատ ընտիր կը բանդեն:

— Անցած շաբաթ, Լօնտոնի մէջ, երեք հօգի անօթութիւնէն մեռեր, չորս հօգի սպանուեր եւ երեք հօգի գլխովութեան զոհ եղեր են: Եթէ հօգի ալ ինքնամեայ աշխարհէն ելեր են:

ՎՐԷՊ

Ապրիլի մէկ թիւին մէջ, երես 34, սպասած է, «Իդալա արեւմուտքի ասպարէզ է. » Պէտք է որ կարգաւորուի: «Իդալա Արեւմուտքի պարտեզ է. »

ԱԶԴ

Պարոն Թիւրապեանը երկու ամիս Ալեքսանտրին գործակալութիւնը վարելէն ետքը կը հրաժարուի իր գործունէրու պատճառով:

Այսուհետեւ ինչ որ Ալեքսանտրին կը վերադնուի Բարիկի մէջ, առ Պարոն Օրպէլ գրուելու է այս հայտնի, rue de Condé, 23.

(1) Հանտու, հանդիսաւոր, exposition, exposant բառերու տեղ դրուած են եւ կրնան ֆրանսէզներէ լսուել նշանակութիւններու համար գործածուիլ:

Համարատու

Ա. ԹՐԻԲՈՒՆ